

12.705

ПРИЛОГ ДИЈАЛЕКТИЦИ БРОЈА

ОД

Д-РА БРАНИСЛАВА ПЕТРОНИЈЕВИЋА.

(Приказано на скупу Академије филозофских наука 12-X-1932).

Инв. бр. 12.705

Под дијалектиком има се разумети дедукција категорија и појамних индивидуа која се изводи чисто појамно и при којој су појмови, који један из другог слеђују, антитетички повезани међу собом.

Код Хегела ова дијалектичка антитетика контрадикторног је карактера, пошто у њој супротност тезе и антитезе значи у исто доба и њихову противречност. Синтеза је трећи нужни ступањ дијалектичког процеса баш зато што у њој има да ишчезне противречност тезе и антитезе ¹⁾).

Иако у Амленовој дијалектици антитетика не садржи противречност у себи, Амлен ипак задржава синтезу као трећи нужни ступањ дијалектичког процеса ²⁾).

Ни у пишчевој дијалектици нема антитетика противречан карактер, али у њој синтеза није нужен ступањ дијалектичког процеса, пошто има дијалектичких процеса у којима се синтеза или аикако не појављује или претходи антитези ³⁾).

Разлика између Амленове и пишчеве дијалектичке методе у овом погледу да се најбоље илустровати на дијалектичком процесу којим се производи бескрајни низ целих позитивних бројева (тзв. природних бројева):

1, 2, 3, 4, ..., n , $n+1$,

¹⁾ Опширније о бићу дијалектичке методе Хегелове упор. пишчеву студију о Хегелу прештампану у његовој књизи „Хегел и Хартман“, Београд, 1924 (нарочито стр. 15—17 и стр. 86—92).

²⁾ Принцип своје дијалектичке методе и примену те методе изложио је Амлен (O. Hamelin) у делу *Essai sur les éléments principaux de la représentation*, Paris 197 (друго издање 1925).

³⁾ Принцип пишчеве дијалектичке методе (одн. његов принцип супротности) најпре је формулисан у његовој докторској дисертацији „Der Satz vom Grunde“, публикованој 1898, а примењен је на решавање метафизичких проблема у његовом делу „Prinzipien der Metaphysik“, од кога је прва свеска изшла 1904-е, а друга 1912-е (упор. и прим. 9-у)

Претходно пак учинићу неколике примедбе о Хегеловим погледима на дијалектику броја. Као што је познато, по Хегелу број се састоји у чисто спољашњем спајању јединица, тако да по њему не постоји никакав дијалектички прогрес којим би бројеви у природном низу бројева следовали један из другог⁴⁾. Ово овакво чисто механичко схватање природног низа бројева долази код Хегела и отуда што он о категорији броја не расправља тамо где би по природи њеној требао да расправља, а то је у вези са категоријом бића за себе (*Fürsichsein*), где се јединица јавља као недељиво један⁵⁾, већ код категорије квантитета, где се она појављује као дељиви уједињени комад континуирано-дискретне количине⁶⁾.

⁴⁾ Ово схватање Хегелово најбоље се да увидети из следећих цитата узетих из последњег, другог издања првог дела његове велике Логике (*Wissenschaft der Logik. Erster Theil: die objektive Logik Erste Abtheilung: die Lehre vom Sein. Zweite Ausgabe, 1831*) која је прештампана у његовим целокупним делима (Bd. 3—5).

„Das begrenzende Eins ist nun das Bestimmtheitssein gegen Anderes, Unterscheidung der Zahl von andern. Aber diese Unterscheidung ist nicht qualitative Bestimmtheit, sondern bleibt quantitativ, fällt nur in die vergleichende äusserliche Reflexion; die Zahl bleibt als Eins in sich zurückgekehrt, und gleichgültig gegen Andere. Diese Gleichgültigkeit der Zahl gegen Andere ist wesentliche Bestimmung derselben; sie macht ihr Ansichbestimmtheitssein, aber zugleich ihre eigene Aeusserlichkeit aus“ (н. и. м. Bd. III, S. 226).

„Die Zahl ist um ihres Princips, des Eins, will n ein äusserlich Zusammengefügtes überhaupt, eine schlechthin analytische Figur, die keinen inneren Zusammenhang enthält“ (н. и. м., S. 228).

У вези са логичким извођењем рачунских операција каже Хегел: „Von der angegebenen Fortbestimmung der Rechnungsarten kann gesagt werden, dass sie keine Philosophie über dieselben, keine Darlegung etwa ihrer inneren Bedeutung sei, weil sie in der That nicht eine immanente Entwicklung des Begriffs sei“ (н. и. м., S. 235).

За Аритметику као науку о броју каже даље Хегел: „Sie enthält nicht nur den Begriff und damit die Aufgabe für das begreifende Denken nicht, sondern ist das Gegentheil desselben. Um der Gleichgültigkeit des Verknüpften gegen die Verknüpfung, der die Notwendigkeit fehlt, willen, befindet sich das Denken hier in einer Thätigkeit, die zugleich die äusserste Entäusserung seiner selbst ist, in der gewaltsamen Thätigkeit, sich in der Gedankenlosigkeit zu bewegen und das keiner Notwendigkeit Fähige zu verknüpfen, ihr Gegenstand ist der abstrakte Gedanke der Aeusserlichkeit selbst“ (н. и. м., S. 237).

⁵⁾ Код категорије „бића за себе“ (*Fürsichsein*) разликује Хегел дијалектичке ступеве (недељивог) једног, репулзије и атракције (н. и. м. S. 173—192). Истина да у репулзији постоји множина једних без односа једног на друго, али у атракцији они се односе један на другог. Тако да је Хегел могао дијалектички да дедуцира целе бројеве на основу категорије атракције.

⁶⁾ И то код категорије квантума: „Das Quantum nur als continuirliche Grösse ist noch nicht wahrhaft für sich bestimmt, weil sie des Eins, worin das Fürsichbestimmtheitssein liegt, und der Zahl entbehrt. Ebenso ist die discrete Grösse unmittelbar nur unterschiedenes Vieles überhaupt, das, insofern es als

Амлен изводи природни низ бројева дијалектички на следећи начин. Првој јединици, која претставља број 1, ставља се насупрот једна друга јединица као антитеза. Синтеза обе јединице спаја и производи на тај начин број 2 као други број природног низа бројева. Броју 2 као тезу ставља се насупрот поново јединица као антитеза, а синтеза производи број 3. Тако да сваки последни број $n+1$ природног низа бројева постаје из претходног n на тај начин, што се овом последњем као тези ставља насупрот јединица као антитеза, па се затим изводи њихова синтеза⁷⁾.

Извештаченост ове Амленове дијалектичке дедукције да се лако увидети. При произвођењу напр. броја 2 једно се јавља најпре као теза а затим као антитеза, што је у ствари немогуће. Јер ако се антитеза треба да састоји у стављању једног појма различног од тезе — а то принципијелно признаје и Амлен — онда се не може првој јединици ставити насупрот друга, већ се првој јединици као броју 1 може ставити насупрот само 2 као бројна индивидуа различна од њега⁸⁾. А то исто важи и за бројеве n и $n+1$.

Прави дијалектички прогрес у произвођењу целих (позитивних) бројева има се према томе замислити овако. Пошто је произведен број 1, једним новим мисленим актом про-

solches eine Grenze haben sollte, nur eine Menge, d. h. ein unbestimmt Begrenztes wäre; dass es als bestimmtes Quantum sei, dazu gehört das Zusammenfassen des Vielen in Eins, wodurch sie mit der Grenze identisch gesetzt werden. Jede, die continuirliche und discrete Grösse, als Quantum überhaupt hat nur eine der beiden Seiten an ihr gesetzt, wodurch es vollkommen bestimmt und als Zahl ist“ (н. и. м., S. 243).

При прелазу чистог квантитета у квантум „zerfällt dann aber auch zugleich das Quantum in eine unbestimmte Menge von Quantis oder bestimmten Grössen. Eine jede dieser bestimmten Grössen, als unterschieden von der anderen, bildet eine Einheit, so wie dieselbe andererseits für sich allein betrachtet ein Vieles ist. So aber ist das Quantum als Zahl bestimmt“. (*Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundriss. Erster Theil: Die Logik. Werke, Bd. VI, Zusatz, S. 202—203*).

⁷⁾ „Chaque nombre a des propriétés spécifiques... Par conséquent un certain nombre appelle une antithèse définie à ses propriétés définies. Cette antithèse s'exprimera toujours, il est vrai, par: Tel nombre en face de un. Mais ni le nombre n'est jamais le même dans deux cas différents, ni d'autre part, en tant qu'il lui est corrélatif, l'un qui figure en face de lui. Là où il y a et en tant qu'il y a changement de propriétés, l'un qui s'oppose à chaque nombre donné et que ce nombre appelle, exprime, par rapport à lui, le contraire de ses propriétés“ (Hamelin, н. и. м., p. 45—46).

⁸⁾ Као што показује цитат претходне примедбе, Амлен је приморан да броју један прида разне особине уколико се он јавља као антитеза разних бројева. Али за дијалектичара број један може имати само једну особину: он претставља недељиву јединицу.

изводи се један други егземпар недељиве јединице. Докле год су ове две јединице у мислима изолиране, број 2 још не постоји. Ако се пак оне споје, њихова синтеза производи један нов број, који се од претходног разликује квалитативно тако да је та квалитативна разлика (одн. супротност) *проста*, пошто се она састоји у томе што се број 2 разликује од броја 1 присуством *једне недељиве јединице више* у њему. Број 2 представља према томе антитезу насупрот броју 1 као тези. На сличан начин постаће број 3 из броја 2 тиме што ће се синтезом једна трећа јединица спојити са бројем 2, тако да ће квалитативна разлика између 3 и 2 бити опет проста и три представљати антитезу насупрот броју два као тези. Према томе у дијалектичком процесу произвођења целих бројева синтеза претходи антитези, и антитетика сукцесивно произведених целих бројева да се преставити на следећи начин:

$$1, 2, 3, 4, 5, \dots 2n, 2n+1, \dots$$

$$+ - + - + - +$$

Као што се види, сваки непарни број овога низа је у квалитативно-дијалектичком смислу *позитиван* као број 1, а сваки парни *негативан* као број 2, парност и непарност бројева имају дакле и дијалектички значај⁹⁾.

Разлика између Амленовог и пишчевог схватања дијалектике целог броја да се приказати и у следећој схеми.

⁹⁾ Горњу дијалектичку генезу целих бројева писац је извео по аналогiji са хипотетички претпостављеном јединственом линеарном серијом свих могућих простих осећаја, коју је први пут изнео у својој психолошкој студији „Ueber den Begriff der zusammengesetzten Farbe“ штампаној у Zeitschrift für Sinnesphysiologie, Bd. 48, 1908-e, а затим и у другој свесци својих „Principien der Metaphysik“, 1912-e (на стр. 178—182). А сама та дијалектичка генеза укратко је изведена на стр. 432 ој ове свеске. Упор. и „Основни ставови Метафизике“. Други Део. У Гласу срп. краљ. Академије, књ. CXXXVI, стр. 26 (као и „Haupt-sätze der Metaphysik“, 1930, S. 72).

I (Амлен)

$$1$$

$$1 \rightarrow 1; \quad 1+1=2$$

$$+ - \quad + -$$

$$2 \rightarrow 1; \quad 2+1=3$$

$$+ - \quad + -$$

$$- - - - -$$

$$n \rightarrow 1; \quad n+1=n+1$$

$$+ - \quad + -$$

$$- - - - -$$

II (Петронијевић)

$$1$$

$$+$$

$$1, 1; \quad 1+1=2$$

$$-(+-)$$

$$2, 1; \quad 2+1=3$$

$$+(- -)$$

$$3, 1; \quad 3+1=4$$

$$-(+-)$$

$$- - - - -$$

$$2n$$

$$-$$

$$2n+1$$

$$+$$

$$- - - - -$$

Из претходног излагања да се извести и следећи општи закључак: Амленова дијалектичка дедукција целих (позитивних) бројева није могућа, или се на њих има применити пишчева дијалектичка дедукција, или Хегел има право са својим тврђењем, да се на њих дијалектичка метода не да применити.

